Carl Friedrich Keil

Kommentar til profeten Jona

Forkortet utgave

Oversatt til norsk
Gamle stier · gamlestier.no

Carl Friedrich Keil: *Kommentar til profeten Jona* (Forkortet utgave).
Tekstene er frie fordi forfatterne døde for mer enn 70 år siden. Oversettelsene er eget arbeid.
Bibelsitatene er fra Norsk Bibel 88/07.
Boka kan leses, skrives ut og deles fritt. Den nyeste utgaven finnes alltid på gamlestier.no.
Utgave 25. november 2026.

Innhold

Innledning 1
Profeten 1
Bokens betydning: Israel og hedningene 4
Jona som forbilde på Kristus 5
Kapittel 1. Jonas sendelse til Ninive, hans flukt og straff 9
V. 1–10. Befalingen 9
V. 11–16. Jona feller dommen over seg selv 14
Kapittel 2. Jonas redning 17
Kapittel 3. Jonas forkynnelse i Ninive 22
V. 1–4. Jona går til Ninive 22
V. 5–10. Ninive gjør bot 24
Kapittel 4. Jonas misnøye og Guds tilrettevisning 28
V. 1–6. Jonas harme 28
V. 7–11. Ormen, østavinden og Guds spørsmål 32
Om Carl Friedrich Keil 34
Ordforklaringer 35

Innledning

Profeten

Av 2 Kong 14,25 vet vi at Jona, Amittais sønn, var fra Gat-Hefer i Sebulons stamme. Ifølge en jødisk overlevering som Hieronymus gjengir, var det en liten landsby nord for Nasaret, på veien fra Sefforis til Tiberias, der landsbyen Mesjhad ligger i dag. Vi vet også at han levde under Jeroboam II, og at han forutsa for denne kongen at våpnene hans skulle seire i krigen mot syrerne, så rikets gamle grenser ble gjenvunnet – og at profetien gikk i oppfyllelse.

Av boken vi har foran oss, får vi vite at den samme Jona fikk befaling fra Herren om å gå til Ninive og forkynne at byen skulle ødelegges for sine synders skyld. At det er den samme, viser jo farens navn. Denne sendelsen kom tydeligvis senere enn profetien til Jeroboam. Det er godt mulig at den hører til Menahems tid, da assyrerne for første gang falt inn i Israel, men det er langt fra så sannsynlig som mange har ment.

Menahem ble konge femtitre år etter at Jeroboam begynte å regjere, og krigen mot syrerne hørte til Jeroboams første regjeringsår, ikke de siste; den var bare fortsettelsen og avslutningen på den seierrike kampen hans far allerede hadde begynt. Hvis sendelsen til Ninive først fant sted etter at Pul hadde falt inn i landet, må Jona altså ha vært en svært gammel mann.

Utover disse bibelske opplysningene vet vi ingenting om Jonas liv. Hieronymus forteller om en jødisk overlevering som gjorde Jona til sønn av enken i Sarepta, han som Elia vakte opp fra de døde (1 Kong 17,17–24). Den er bare en jødisk legende, bygd på navnet «Amittais sønn». Moren sa jo til Elia: «Herrens ord i din munn er *sannhet*», og *amitti* lyder som *emet* (אֱמֶת, «sannhet»). Overleveringen har like lite

historisk grunnlag som gravene folk viser fram som profetens, både i Mesjhad i Galilea og i Ninive.

Boken og forfatterenJonas bok ligner mer på fortellingene om profetene i de historiske bøkene, for eksempel om Elia og Elisja (1 Kong 17–19; 2 Kong 2–6), enn på skriftene til de andre små profetene. Den inneholder ingen profetord om Ninive, men forteller i enkel prosa om hvordan Jona ble sendt dit for å varsle byens undergang. Den forteller hvordan profeten tok imot Guds befaling, hvordan han prøvde å slippe unna ved å flykte til Tarsis, og hvordan denne synden ble sonet.

Til slutt, da han hadde adlydt, forteller den hvordan botsprekenen hans bar rik frukt, men også hvordan han knurret da Ninive ble spart fordi folket omvendte seg, og hvordan Gud irettesatte ham.

Når de som samlet kanonen likevel plasserte boken blant de små profetene, kan det bare være fordi de var fast overbevist om at profeten Jona selv hadde skrevet den. Og innvendingene mot at boken er ekte, er svært svake når vi ser bort fra de læremessige grunnene til å bestride at den er historisk sann.

Noen har innvendt at fortellingen mangler klarhet: forfatteren hopper over den lange reisen til Ninive, sier ingenting om hvor Jona bodde før eller ble av etterpå, hvor han ble kastet i land, eller hva den assyriske kongen het. Men hvis en historisk beretning måtte være fullstendig i alle ytre ting for å være sann, kunne ingen historiker fra oldtiden bestå prøven. Slike ting tilfredsstiller heller nysgjerrigheten enn de hjelper oss å forstå hovedsaken. Enda mindre tar de bibelske forfatterne med det som ikke henger nøye sammen med hensikten med fortellingen og med den åndelige betydningen av det som skjedde.

Andre har ment at språket og de mange klangene fra Salmenes bok i Jonas bønn (2,3–10) viser at boken er yngre. Men ordene som er blitt kalt arameismer, hører enten til talemålet i Galilea eller til dagligtalen. Det kan ikke bevises at noen av dem var ukjent i eldre hebraisk; den korte relativformen *sje* (שֶׁ) finnes allerede i Dom 5,7; 6,17, og i Jonas bok står den bare i replikker, når menneskene i fortellingen eller Gud selv taler.

Det eneste ikke-hebraiske ordet, *ta'am* (טַעַם, «befaling»), som brukes om den assyriske kongens påbud, hørte Jona i Ninive, der det var et fast uttrykk, og han tok det med seg derfra.

Salmeklangene i Jonas bønn er alle hentet fra salmer av David eller hans samtidige, og de var kjent i Israel lenge før profetens tid.[1]

Heller ikke ordene i 3,3 om at «Ninive var en stor by», viser at byen allerede var ødelagt da boken ble skrevet, eller at Jonas samtidige ikke kjente til hvor stor den var – selv om det ikke ville vært underlig, for trolig hadde svært få israelitter sett Ninive på den tiden. Meningen er at Ninive var en stor by, tre dagsreiser lang, da Jona kom dit; slik fant han den.

Undrene i bokenLangt tyngre ser de læremessige innvendingene mot bokens undere ut. Var de slik motstanderne framstiller dem, ville boken umulig kunne være skrevet av Jona, og den måtte ha vokst fram av en myte.

Hitzig kaller hele fortellingen eventyraktig: Siden ingenting er umulig for Gud, lever Jona i fiskens buk uten å kveles, og planten skyter opp over natten; loddet faller på rett mann, stormen kommer og stilner akkurat i rett tid, fisken står klar til å sluke Jona og spy ham ut igjen, og treet, ormen og den hete vinden kommer alle når de skal.

Men et så grovt syn på Gud og hans forsyn, som grenser nær opp til gudløshet, beviser slett ikke at bokens innhold er eventyr. Det viser bare at Jonas historie verken kan forsvares eller forstås uten at vi erkjenner en levende Gud som virker i naturen og i menneskenes liv.[2]

Boken forteller om undere, men selv de to mest påfallende – at Jona var tre dager i havfiskens buk, og at en plante vokste så høyt at den ga skygge for en mann som satt – har paralleller i naturen som i det minste gjør det mulig å tenke seg dem (se merknadene til 2,1 og 4,6). At ninivittene omvendte seg ved profetens forkynnelse, var noe uvanlig og overordentlig, men ikke et under i streng forstand.

Men at undrene er mulige, beviser ennå ikke at de har skjedd. Om boken er historisk sann, kan vi bare se og vurdere rett når vi forstår

[1] Det gjelder disse: 2,3a er formet etter Sal 18,7; 120,1; 2,4b er hentet ordrett fra Sal 42,8; 2,5a fra Sal 31,23, mens 2,5b minner om Sal 5,8; 2,6a er formet etter Sal 69,2; 18,5; 2,8a etter Sal 142,4 eller 143,4, mens 2,8b minner om Sal 18,7; 88,3; 2,9a er formet etter Sal 31,7, og 2,10 ligner Sal 42,5; 50,14.23.

[2] Allerede hedningene tok anstøt av undrene i boken. Augustin skriver om de tre dagene i fiskens buk og om planten: «Jeg har hørt hedninger le høylytt av slike spørsmål.» I kirken fikk spotten først innpass da deismen, naturalismen og rasjonalismen gjorde det til en grunnsetning for fri forskning å avvise Skriftens undere og inspirasjon.

hva Jonas sendelse til Ninive og hans egen framferd under den betyr for Israels plass i Guds frelsesplan overfor hedningeverdenen.

Sendelsen var en hendelse med sinnbildlig og forbilledlig betydning. Den skulle ikke bare gi Israel lys over hedningenes stilling til Guds rike, men også peke fram mot den tiden da de av hedningene som tok vare på Guds ord, skulle bli tatt inn i fellesskapet om den frelsen som var beredt i Israel for alle folk.

Bokens betydning: Israel og hedningene

Tiden nærmet seg da Israel skulle overgis i hedningenes makt og tråkkes ned av dem fordi det så hardnakket hadde falt fra Herren sin Gud. Da var det nærliggende for Israels selvrettferdige sinn å se på hedningene bare som fiender av Guds folk og rike. Folket frakjente dem ikke bare evnen til å ta imot frelsen, men tolket også profetenes varsler om dommen over hedningene som om de var bestemt til full tilintetgjørelse.

Jonas sendelse til Ninive skulle bekjempe denne villfarelsen med all kraft og i praksis velte den. Villfarelsen kunne synes å ha støtte i at Israel var utvalgt til å bære frelsen, og den nærte lysten til å stole fariseisk på at en ytre sett hørte til det utvalgte folket og stammet fra Abraham.

Andre profeter forkynte i ord hvilken stilling hedningene skulle få til Israel i nærmere og fjernere framtid. De forutsa både at Israel skulle overgis i hedningenes makt, og at hedningene en gang skulle omvende seg til den levende Gud og bli tatt inn i hans rike.

Jona fikk derimot i oppdrag å vise Israels stilling til hedningeverdenen i sinnbilde og forbilde. Han skulle vise både at hedningene var mottakelige for Guds nåde, og hvordan Israel stilte seg til Guds vilje til å vise hedningene nåde – og hva det ville føre til.

At hedningene kunne ta imot frelsen som var åpenbart i Israel, ser vi klart i de hedenske sjøfolkene: De frykter himmelens og jordens Gud, roper til ham, bærer fram offer og gir løfter. Enda tydeligere ser vi det i det dype inntrykket Jonas forkynnelse gjorde i Ninive, der hele den store byen, med kongen i spissen, omvendte seg i sekk og aske.

Hvordan Israel stilte seg til at Gud ville vise hedningene barmhjertighet og gi dem frelse, ser vi i Jona selv, både da han får Guds befaling, og da han skal utføre den. Han prøver å slippe unna oppdraget

ved å flykte til Tarsis, fordi han misliker at Gud viser barmhjertighet mot den store hedningeverdenen. Ifølge 4,2 er han redd for at botsforkynnelsen skal avverge den ødeleggelsen som Ninive er truet med.

I dette sinnelaget speiler Israels følelser og hele holdning til hedningene seg. Etter sitt naturlige menneske har Jona del i dette sinnelaget, og derfor er han skikket til å representere Israel i dets stolthet over sin utvelgelse.

Samtidig er det bare i dette sinnelaget at det gamle mennesket i ham, som gjør opprør mot Guds befaling, kommer skarpt fram. Hans bedre jeg hører Guds ord og blir grepet av det, så vi kan ikke regne ham blant de falske profetene, som profeterer ut fra sitt eget hjerte. Da skipsføreren vekker ham i stormen og loddet viser at han er den skyldige, bekjenner han sin synd og ber sjøfolkene kaste ham i havet, fordi stormen er kommet over dem for hans skyld (1,10–12).

Straffen som rammer Jona fordi han trassig står Guds vilje imot, er et forbilde: Israel vil visselig bli forkastet og støtt bort fra Guds ansikt når det hardnakket står hans kall imot.

Men da Jona er kastet i havet, blir han slukt av en stor fisk, og da han ber til Herren i fiskens buk, blir han spydd ut på land uten skade. Også dette underet har en sinnbildlig mening for Israel: Hvis det kjødelige folket med sitt ugudelige sinn vender om til Herren, om så i den ytterste nød, skal det ved et Guds under bli reist opp fra undergangen til et nytt liv.

Og da profeten blir sint fordi Ninive er spart, irettesetter Gud ham (4,1–11). Som i et speil skal det vise hele Israel hvor stor den guddommelige barmhjertigheten er – den omfatter alle mennesker –, så folket kan tenke over den og ta den til hjerte.

Jona som forbilde på Kristus

Men dette uttømmer slett ikke den dypere meningen i Jonas historie. Den rekker enda lenger og når sitt høydepunkt i det forbilledlige ved de tre dagene i fiskens buk. Det kastet Kristus selv lys over da han sa: «For likesom Jona var tre dager og tre netter i storfiskens buk, slik skal Menneskesønnen være tre dager og tre netter i jordens hjerte» (Matt 12,40).

Nøkkelen til dette forbildet, altså til den sammenhengen Gud har lagt mellom forbildet og det det peker fram mot, finner vi i svaret

Jesus ga Filip og Andreas kort før sin død. De hadde fortalt ham at noen grekere som var kommet opp til høytiden for å tilbe, ønsket å se ham.

Svaret har to deler: «Timen er kommet da Menneskesønnen skal bli herliggjort! Sannelig, sannelig sier jeg dere: Hvis ikke hvetekornet faller i jorden og dør, blir det bare det ene kornet. Men hvis det dør, bærer det mye frukt» (Joh 12,23–24), og: «Når jeg blir opphøyet fra jorden, skal jeg dra alle til meg» (Joh 12,32).

Svaret antyder at tiden ennå ikke er inne til å ta imot hedningene. Men ordene «Timen er kommet» rommer også forklaringen, som Hengstenberg sier: Hedningene trenger bare å vente tålmodig en liten stund til, for at de blir forent med Kristus, som talen ender med (v. 32), henger direkte sammen med at Menneskesønnen blir herliggjort.

Herren sier altså at hans død og herliggjørelse er nødvendig for at han skal kunne dra alle, også hedningene, til seg – eller for at han ved sin død skal rive ned skilleveggen som stengte hedningene ute fra Guds rike. Det hadde han allerede antydet i Joh 10,15–16. Dette lærer oss at Jonas historie er et viktig ledd i den kjeden der Guds frelsesplan folder seg ut.

Da Assyria begynte å ta form som en verdenserobrende makt, og tiden nærmet seg da Israel skulle gis i hedningenes hånd, sendte Herren sin profet til Ninive for å forkynne sin allmakt, rettferdighet og nåde i denne store hovedstaden i verdensriket. For selv om Israel ble overgitt som straff for sin avgudsdyrkelse, skulle det etter Guds råd også bane vei for at Guds rike kunne bre seg ut over alle folk.

Hedningene skulle lære å frykte himmelens og jordens levende Gud – ikke bare for at Israel en gang skulle bli fridd ut av deres hånd når straffen hadde renset det, men også for at de selv skulle bli overbevist om at avgudene deres var intet verdt, og lære å søke frelse hos Israels Gud.

Slik kommer den dype, indre sammenhengen mellom Jonas sendelse til Ninive og Guds frelsesplan tydelig fram. Men det forbilledlige i den blir først helt klart av det Jona selv måtte gjennomgå.

Han sto Guds befaling imot og pådro seg straff, og straffen lærte at Israel, slik folket var etter naturen, måtte gå til grunne. Av den gamle syndige naturen skulle det så kunne stå fram et nytt gudsfolk som var død fra loven og kunne tjene Herren i åndens villighet. Samtidig

gjorde Gud Jonas dødsangst og redning til et forbilde på Jesu Kristi død og oppstandelse, han som skulle bli hele verdens Frelser.

Jona, Guds tjener, blir gitt i døden for at han skal kunne fullføre det verket han var betrodd: å forkynne himmelens og jordens Guds dom og barmhjertighet for ninivittene. På samme måte måtte Guds Sønn bli lagt i jorden som et hvetekorn for å bære frukt for hele verden. Her ligger likheten.

Men Jona fortjente dødsstraffen; Kristus led derimot som den uskyldige for menneskenes synder og gikk frivillig i døden for å fullføre sin Fars vilje, enda han hadde livet i seg selv. Her viser ulikheten seg, og her blir forbildet stående tilbake for det det peker fram mot og gjengir virkeligheten bare ufullkomment.

Likevel er det, også i denne ulikheten, en likhet mellom Jona og Kristus som ikke må overses. Jona døde etter sitt naturlige menneske for den synden han hadde felles med sitt folk. Kristus døde for sitt folks synd, som han hadde tatt på seg for å sone den. Men han døde også som et lem av det folket han etter kjødet stammet fra, da han ble født under loven, for at han kunne stå opp igjen som Frelser for alle folk.

En virkelig historieDenne sinnbildlige og forbilledlige betydningen av Jonas sendelse utelukker at boken er en myte eller en lignelse, eller at den bare skildrer en sinnbildlig handling som profeten opplevde i ånden. Også bokens innhold strider mot alle disse antakelsene, selv mot den siste. Når profetene får befaling om å utføre sinnbildlige handlinger, gjør de det uten motvilje. Men Jona prøver å unndra seg Guds befaling ved å flykte, og blir straffet for det. Det passer ikke med en ren sinnbildlig handling, men viser at boken forteller om det som virkelig hendte.

Riktignok hadde sendelsen til Ninive ikke sin egentlige hensikt i seg selv. Den skulle ikke omvende ninivittene til den levende Gud, men bringe fram i lyset at også hedningene kunne ta imot Guds sannhet, og vise at de en gang kunne bli tatt inn i Guds rike.

Men den sannheten kunne ikke ha blitt innprentet israelittene sterkere enn ved at Jona virkelig reiste til Ninive, forkynte at byen skulle ødelegges for sin ondskaps skyld, og så at forkynnelsen fikk de følgene boken forteller om. Enda mindre kunne en bare sinnbildlig handling ha vist hva denne sannheten betydde for Israel.

Var profetens flukt mot Tarsis og ulykken hans på havet ikke historiske hendelser, kunne de bare være myter eller lignelser. Myter kan godt kle åndelige tanker, og lignelser kan framstille profetiske sannheter, men ingen av dem kan være forbilder på framtidige hendelser i frelseshistorien.

Hvis Jonas tre dager i fiskens buk virkelig hadde den forbilledlige betydningen Kristus gir dem i Matt 12,39 ff. og Luk 11,29 ff., kan de verken være myte, drøm, lignelse eller bare et syn profeten hadde. De må ha vært like virkelige som Kristi død, begravelse og oppstandelse.

Men når det følger av dette at boken forteller om hendelser med sinnbildlig og forbilledlig mening fra profeten Jonas liv, finnes det ikke lenger noen holdbar grunn til å bestride at han selv har skrevet den. Likevel forklarer ikke det alene at boken har fått plass blant de små profetene. Den fikk ikke den plassen fordi den forteller om det som hendte profeten Jona, men fordi disse hendelsene var profetier i handling.

En eldre utlegger har sagt det treffende: «Skriftet er for en stor del historisk, men slik at det i selve historien ligger skjult en meget stor profeti; og han viser seg å være en sann profet like mye ved sin egen skjebne som ved sine profetier.»

Kapittel 1. Jonas sendelse til Ninive, hans flukt og straff

Jona får befaling om å forkynne omvendelse for den store byen Ninive, men prøver å slippe unna ved å flykte i all hast til sjøen for å seile til Tarsis (v. 1–3). En fryktelig storm, som truer med å knuse skipet, bringer synden hans fram i lyset (v. 4–10). Når loddet utpeker ham som den skyldige, bekjenner han sin skyld, og etter den dommen han selv feller, blir han kastet i havet (v. 11–16).

V. 1–10. Befalingen

> «[1]Herrens ord kom til Jona, Amittais sønn, og det lød så: [2]Stå opp, gå til Ninive, den store byen, og rop ut imot den. For deres ondskap er steget opp og kommet for mitt åsyn.»

Fortellingen begynner med «og det skjedde», slik også Rut og 1. Samuelsbok gjør. Det var den faste formelen som knyttet historiske hendelser til hverandre, og den viser slett ikke at det som følger, bare er et bruddstykke av et større verk. Herrens ord til Jona lød: «Stå opp, gå til Ninive, den store byen, og rop ut imot den.» Ordet «imot» har her sin egentlige mening og viser at forkynnelsen var en trussel, slik den forklarende setningen etterpå gjør tydelig. I 3,2 er sammenhengen en annen.

Ninive var hovedstaden i Assyria og residensen til de store assyriske kongene. Ifølge 1 Mos 10,11 ble byen grunnlagt av Nimrod; greske og romerske forfattere sier av Ninos, den sagnomsuste grunnleggeren av det assyriske riket.

Jonas bok kaller den gang på gang «den store byen» (3,2–3; 4,11) og sier at den var tre dagsreiser stor (3,3). Det stemmer med de klassiske

forfatterne, som regnet den for verdens største by på den tiden. Ifølge Strabon var den mye større enn Babylon, og den lå på sletten øst for Tigris. Ifølge Ktesias var omkretsen 480 stadier, mens Babylons bymur ifølge Strabon ikke var mer enn 365 stadier.

Disse opplysningene er bekreftet av de nyere utgravningene. De viser at navnet Ninive ble brukt i to betydninger: om én bestemt by, og om et helt kompleks av fire store, eldgamle byer, den egentlige Ninive medregnet, med mange små boplasser og borger imellom; ruinhaugene deres dekker fremdeles landet.

Dette store Ninive var avgrenset av elver på tre sider – Khosr, Tigris og Den store Zab – og av fjell på den fjerde. Det var befestet hele veien rundt, mot elvene med demninger, sluser og kanaler og mot landsiden med voller og borger. Området dannet en firkant på omkring 40 kilometer i lengden og 24 i bredden.

De fire store byene lå i kantene av den: den egentlige Ninive (ved Kujundsjik og Nebi Junus) i nordvest ved Tigris, den senere hovedstaden ved Nimrud – trolig Kalah – i sørvest mellom Tigris og Zab, en tredje by ved Selamije, og festnings- og tempelanlegget ved Khorsabad, som innskriftene kaller Dur-Sargina etter palasset Sargon bygde der.

Ninive kunne altså med full rett kalles den store byen. Men Jona bruker ikke dette ordet for å vise landsmennene sine hvor veldig byen var. Han tenker på hva Ninive betydde i Guds øyne og for det oppdraget han hadde fått: Byen var hovedstad i hedningeverdenen, og Gud hadde omsorg for den på grunn av den store mengden mennesker som bodde der. Det viser uttrykket «en stor by for Gud» i 3,3, og enda tydeligere 4,11.

Jona skulle forkynne mot denne store hedenske byen fordi ondskapen dens var kommet opp for Herren, det vil si: ryktet om den store fordervelsen der var nådd opp til Gud i himmelen (jf. 1 Mos 18,21; 1 Sam 5,12).

V. 3. Jonas flukt

> «[3]Men Jona sto opp for å flykte til Tarsis, bort fra Herrens åsyn. Han dro ned til Jaffa og fant der et skip som skulle til Tarsis. Så betalte han for reisen og gikk ombord for å fare med dem til Tarsis, bort fra Herrens åsyn.»

Jona legger i vei, men ikke til Ninive. Han vil flykte til Tarsis, det vil si Tartessos, en fønikisk havneby i Spania, «bort fra Herrens åsyn». Det

betyr ut av Israels land, der Herren bodde i templet og åpenbarte sitt nærvær (jf. 1 Mos 4,16).

Han ville ikke gjemme seg for den allestedsnærværende Gud, men trekke seg bort fra tjenesten for Herren, Israels Gud og konge.[1]

Grunnen til flukten var ikke frykt for hvor vanskelig oppdraget var, men – som Jona selv sier i 4,2 – engstelse for at Guds barmhjertighet skulle spare den syndige byen hvis den omvendte seg. Det ville han ikke være med på.

Hieronymus mente at han visste ved Den Hellige Ånd at hedningenes omvendelse ville bli jødenes undergang, og at han av kjærlighet til folket ikke så mye misunte Ninive frelsen som ville verne sitt eget folk mot undergang. Men grunnen var ikke bare det. Han unte virkelig ikke hedningene frelsen, og han fryktet at hvis de omvendte seg til den levende Gud, skulle det krenke Israels fortrinn framfor hedningeverdenen og gjøre slutt på dets utvelgelse som Guds folk.[2]

Derfor dro han ned til Jaffa, havnebyen ved Middelhavet, og fant der et skip som skulle til Tarsis. Han betalte for reisen og gikk om bord «for å fare med dem», det vil si sjøfolkene, til Tarsis.

V. 4–5. Stormen

> «[4]Men Herren sendte en sterk vind ut over havet. Det ble en stor storm på havet, og skipet holdt på å bli knust. [5]Da ble sjømennene redde. De ropte hver på sin gud. For å lette skipet kastet de lasten ut i havet. Men Jona var gått ned i skipets nederste rom og lå i dyp søvn.»

[1]En eldre utlegger har allerede pekt på at dette ikke må forstås som en flukt fra Guds vesen og kunnskap – da ville vi tillegge den store profeten grov uvitenhet om Guds allestedsnærvær og allvitenhet. Det var en flukt fra Kanaans land, der Gud i sin nåde bodde. Han mente at profetens gave og embete kanskje, i alle fall den gang, ikke ville bli lagt på ham utenfor landet.

[2]Allerede Luther har sett denne grunnen, den eneste rette, ut fra 4,1–11. I sin utleggelse av profeten Jona skriver han: «Fordi Jona var bedrøvet over at Gud var så god, ville han heller ikke forkynne, ja, heller dø, enn at Guds nåde, som skulle være Israels folks særlige fortrinn, også skulle bli gitt hedningene, som verken hadde Guds ord, Moseloven, gudstjenesten, profetene eller noe annet, men heller kjempet mot Gud, hans ord og hans folk.» For at ingen skal dømme profeten feil for slike «kjødelige, jødiske tanker om Gud», minner Luther om at også apostlene først mente at Kristi rike skulle være et ytre rike, og at de, selv da de forsto at det var åndelig, trodde det bare gjaldt jødene. Først ved synet Peter fikk fra himmelen (Apg 10), ved kallet til Paulus og Barnabas (Apg 13), ved tegn og under og til slutt ved apostelmøtet (Apg 15) ble det fastslått at Gud også ville vise hedningene barmhjertighet og var hedningenes Gud. «For det var svært vanskelig for jødene å tro at det fantes noe folk utenfor Israel som hørte med til Guds folk, fordi Skriftens ord stanser der og taler om Israel og Abrahams ætt; og Guds ord, gudstjenesten, loven og de hellige profetene var hos dem alene.»

Jonas dårskap – håpet om å kunne flykte fra Herren – ble gjort til skamme. Herren slynget en sterk vind ut over havet, og stormen ble så voldsom at skipet var nær ved å forlise.

I denne faren ropte sjøfolkene om hjelp, «hver på sin gud». De var hedninger, trolig for det meste fønikere, men fra forskjellige steder og derfor dyrkere av forskjellige guder. Da stormen ikke la seg, tok de også i bruk de midlene de hadde. De kastet lasten over bord for at skipet ikke skulle synke under bølgene, og slik ville de lette den truende faren som tynget dem.

«Men Jona var gått ned i skipets nederste rom og lå i dyp søvn.» Det skjedde ikke midt i den største faren, men før vinden var blitt en farlig storm.

De fleste utleggerne ser søvnen som et tegn på dårlig samvittighet, eller mener at han kastet seg ned i fortvilelse og sovnet av utmattelse. Hieronymus ser tvert imot et rolig sinn i den: Profeten lar seg ikke forstyrre av stormen, men er like rolig i stillhet som når skipbruddet truer, og mens de andre roper til gudene sine, går han ned i skipet og sover den roligste søvn.

Sannheten ligger trolig mellom disse to synene. Det var verken dårlig samvittighet eller fortvilelse over faren som fikk ham til å legge seg til å sove, og heller ikke uforferdet ro i stormen. Det var den sorgløse selvsikkerheten han hadde gått om bord med for å flykte fra Gud, uten å tenke på at Guds hånd kunne nå ham også på havet og straffe ham for ulydigheten. Denne selvsikkerheten ser vi også i det han gjør siden.

V. 6–8. Skipsføreren og loddet

> «[6]Skipsføreren gikk da til ham og sa: Hvordan kan du sove så fast? Stå opp og rop til din Gud! Kanskje han vil tenke på oss, så vi ikke går under. [7]Og sjøfolkene sa til hverandre: Kom, la oss kaste lodd, så vi kan få vite hvem som er skyld i at denne ulykken har rammet oss! Så kastet de lodd, og loddet falt på Jona. [8]Da sa de til ham: Si oss hvem som er skyld i at denne ulykken har rammet oss? Hva er ditt ærend, og hvor kommer du fra? Hvilket land kommer du fra, og hva folk tilhører du?»

Da faren var på det høyeste, vekket skipsføreren – egentlig «sjefen for styrmennene» – ham med ordene: «Hvordan kan du sove så fast? Stå opp og rop til din Gud! Kanskje Gud vil tenke på oss, så vi ikke går

under.» Han sier «Gud» med bestemt artikkel, det vil si den sanne Gud. At Gud tenker på noen, betyr at han griper inn og hjelper (jf. Sal 40,18).

At Jona adlød denne vekkende oppfordringen, sier seg selv og blir ikke nevnt. Fortellingen går rett videre til v. 7: Stormen hadde ikke lagt seg i mellomtiden, og sjøfolkene var fast overbevist om at noen om bord hadde begått en forbrytelse som hadde vakt Guds vrede – og den vreden viste seg i stormen. Derfor tok de til loddet for å finne den skyldige.

«Ulykken» er stormen som truet med undergang. Loddet falt på Jona. Hieronymus sier: «Flyktningen blir grepet ved loddet, ikke ved noen kraft i loddet selv, minst av alt i hedningenes lodd, men ved hans vilje som styrer de usikre loddene.»

Da loddet hadde utpekt Jona, krevde sjøfolkene at han skulle bekjenne sin skyld, og spurte samtidig om hans ærend, hans land og hans folk.

Noen har ment at det gjentatte spørsmålet om hvem som var skyld i ulykken, er en senere randnote, men det er verken overflødig eller forstyrrende; det står tvert imot på sin rette plass. Nå som loddet hadde falt på Jona, ville sjøfolkene få ham til å bekjenne med egen munn at han var skyldig, og fortelle hva han hadde gjort. Spørsmålet er en indirekte oppfordring til å bekjenne, og slik baner det vei for de andre spørsmålene.

De spurte om ærendet hans fordi det kunne være et vanærende yrke som hadde vakt gudenes vrede, og om slekt, land og folk for å kunne felle en sikker dom over forbrytelsen.

V. 9–10. Jonas bekjennelse

> «[9]Han svarte: Jeg er en hebreer, og jeg dyrker Herren, himmelens Gud, han som skapte havet og det tørre land. [10]Da ble mennene grepet av stor redsel og sa til ham: Hva er det du har gjort! – For de visste at han flyktet bort fra Herrens åsyn. Det hadde han fortalt dem.»

Jona svarer først på det siste spørsmålet: Han er «en hebreer» – navnet israelittene brukte om seg selv overfor andre folk, og som andre folk brukte om dem – og han dyrker himmelens Gud, han som skapte havet og det tørre land.

Ordet betyr her «dyrke, ære», ikke at han er redd for Herren som han har syndet mot. Med disse ordene ville han heller ikke framstille seg som rettferdig eller uskyldig. Han ville bare si hvordan han sto til Gud: at han tilba den levende Gud som har skapt hele jorden og som Skaper styrer verden. For like etter innrømmer han at han har syndet mot denne Guden, når han – som v. 10 viser – forteller dem om flukten fra Herren.

Det hadde han ikke fortalt dem straks han gikk om bord, men gjorde det først nå, da de spurte om folk og land. I v. 9 gjengir ikke fortellingen alt han sa. Etter hovedsaken – at han var hebreer og dyrket Herren – forteller den straks hvilket inntrykk bekjennelsen gjorde på de hedenske sjøfolkene, og bekjennelsen av synden nevnes etterpå for å forklare hvorfor de ble så redde.

«Hva er det du har gjort!» er ikke et spørsmål om hva slags synd han hadde begått, men et rop av forferdelse over at han hadde flyktet fra Herren, himmelens og jordens Gud. Det viser setningen som følger: «For de visste …» Den farlige stillingen de var i, forklarer fullt ut den store redselen som kom over sjøfolkene; stormen forkynte Guds allmakt sterkere enn ord kunne gjøre.

V. 11–16. Jona feller dommen over seg selv

> «[11]Og de sa til ham: Hva skal vi gjøre med deg, så havet kan legge seg for oss? – For havet ble mer og mer opprørt. [12]Han sa da til dem: Ta meg og kast meg i havet! Så vil havet legge seg for dere. For jeg vet at det er for min skyld at denne stormen er kommet over dere.»

I stormen fryktet de Guds vrede over Jonas synd, og nå spurte de hva de skulle gjøre for at stormen skulle legge seg, «for havet ble mer og mer opprørt». Av frykt for den allmektige Gud som Jona tilba, våget de ikke å straffe profeten etter sitt eget skjønn. Han dyrket Herren, og derfor skulle han selv avsi dommen eller la sin Gud avsi den.

Jona svarer: «Ta meg og kast meg i havet! … For jeg vet at det er for min skyld at denne stormen er kommet over dere.» Hieronymus sier: «Han nekter ikke, går ikke utenom og fornekter ikke. Han har bekjent sin flukt, og nå tar han villig straffen; han vil heller gå under selv enn at andre skal gå under for hans skyld.»

Jona bekjenner at han har fortjent døden for sitt opprør mot Gud, og at Guds vrede, som har vist seg i stormen, bare kan stilles ved hans

død. Den dommen feller han ikke ved profetisk inspirasjon, men som en troende israelitt som kjenner den hellige Guds strenge rettferdighet både fra loven og fra sitt folks historie.

V. 13–14. Sjøfolkenes bønn

> «[13]Sjøfolkene prøvde å ro tilbake til land, men de maktet det ikke. For sjøen slo bare sterkere og sterkere mot dem.»

(Keil: «Mennene arbeidet seg fram gjennom bølgene for å føre skipet tilbake til land.»)

> «[14]Da ropte de til Herren og sa: Å Herre! La oss ikke gå under fordi denne mannen skal dø, og la ikke uskyldig blod komme over oss! For du, Herre, har gjort som du ville.»

Men sjøfolkene våget ikke å fullbyrde dommen med en gang. De prøvde enda en gang å nå land og komme seg unna stormen uten et så alvorlig offer. Det hebraiske ordet betyr egentlig «bryte igjennom»: de ville bryte seg fram gjennom bølgene og overvinne dem for å føre skipet tilbake til land med åre og ror. Da de ikke maktet det, fordi havet fortsatte å rase mot dem, ba de til Herren: «La oss ikke gå under fordi denne mannen skal dø, og la ikke uskyldig blod komme over oss!»

Meningen er ikke: «La oss ikke drepe en uskyldig i denne mannen.» Etter 5 Mos 21,8 betyr bønnen: Tilregn oss ikke hans død som en blodskyld som fortjener døden, når vi kaster ham i havet. «For du, Herre, har gjort som du ville» – du har sendt stormen og styrt loddet, og slik har du bestemt at vi skal kaste ham i havet som skyldig, for at din vrede kan bli stilt.

De ba ikke slik fordi Jona etter deres begreper var uten dødsskyld, siden han verken var morder eller gudsbespotter. De ba fordi de så på ham som profet og tjener for den allmektige Gud, og av frykt for hans Gud våget de ikke å legge hånd på ham. Calvin sier: «Vi ser altså at selv om de aldri hadde fått lovens undervisning, var de så opplært av naturen at de visste godt at menneskets blod er dyrebart for Gud og kostelig i hans øyne.»

V. 15–16. Havet stilner

> «[15]Så tok de Jona og kastet ham i havet. Da holdt havet opp med å rase. [16]Mennene ble da grepet av stor frykt for Herren, og de bar fram offer for Herren, og ga løfter.»

Da de hadde bedt slik, kastet de Jona i havet, og havet holdt opp med å rase. At stormen stilnet så brått, viste at uværet var kommet bare for Jonas skyld, og at sjøfolkene ikke hadde utøst uskyldig blod da de kastet ham i havet. I dette plutselige omslaget i været åpenbarte den hellige Guds arm seg så tydelig at sjøfolkene «ble grepet av stor frykt for Herren».

De bar fram offer for Herren – ikke etter at de var kommet i land, men straks, om bord på skipet – og de ga løfter, det vil si: de lovet å bære fram flere offer for ham når de var kommet vel fram.

Kapittel 2. Jonas redning

«[1]Men Herren lot en stor fisk komme og sluke Jona. Og Jona var tre dager og tre netter i fiskens buk.»

(Keil: «Og Herren bestemte en stor fisk til å sluke Jona.»)

Ordet *mana* (מָנָה, «bestemme, utse») betyr ikke å skape: Herren bestemte at en stor fisk skulle sluke Jona. Fisken blir ikke beskrevet nærmere (Septuaginta kaller den *kētos*, «sjøuhyre», og slik også Matt 12,40). Det var neppe en hval, for den er svært sjelden i Middelhavet og har for trangt svelg til å sluke et menneske.

Langt mer rimelig er det å tenke på en stor hai, den egentlige menneskehaien, som er vanlig i Middelhavet og har så vidt et svelg at den kan sluke et levende menneske helt.[1]

Underet lå altså ikke så mye i at Jona ble slukt levende, som i at han ble holdt i live i tre dager i fiskens buk og deretter spydd uskadd opp på land. De tre dagene og tre nettene skal ikke regnes som fulle tre døgn, men forstås etter hebraisk språkbruk: Jona ble spydd opp igjen på den tredje dagen etter at han var slukt (jf. Est 4,16 med 5,1).

V. 2. Bønnen fra fiskens buk

«[2]Jona ba til Herren sin Gud fra fiskens buk.»

Bønnen som følger (v. 3–10), er ikke en bønn om redning, men takk og lovsang for en redning han allerede har fått. Det betyr likevel ikke at Jona først ba den etter at han var spydd opp på land, så v. 11 egentlig skulle ha stått foran v. 3.

[1]Ifølge naturforskerne kan denne haien bli opptil 25 fot lang. Den holder seg helst på dypt vann og sluker alt som kommer i veien for den; i én hai fant man en hel hest. I 1758 falt en matros over bord fra en fregatt i stormvær i Middelhavet og ble straks slukt av en hai. Kapteinen lot fyre av en kanon mot haien, og da kulen traff, spydde den matrosen opp igjen, levende og nesten uskadd.

Som de eldre utleggerne har vist, var det heller slik: Da Jona var slukt av fisken og merket at han ble holdt i live i buken, tok han det som et pant på at han skulle bli reddet, og priste Herren for det.

Luther sier også at Jona «ikke talte nettopp disse ordene med munnen og ordnet dem slik i fiskens buk, men at han her viser hvordan det sto til i hans sinn, og hvilke tanker han hadde da han lå i denne kampen med døden».

Uttrykket «sin Gud» må ikke overses. Jona ba ikke bare til Herren, slik også de hedenske sjøfolkene hadde gjort (1,14), men til Herren som *sin* Gud – han som han hadde prøvd å flykte fra, og som han nå i dødsfaren igjen kaller sin Gud. Slik viser han sin tro: han tilber ham som sin Gud.

Bønnen er for det meste bygd av minner fra Salmenes bok, ord som passet så nøyaktig til det Jona var oppe i, at han ikke kunne ha uttrykt tankene og følelsene sine bedre med egne ord.

Den er slett ikke så mekanisk satt sammen av salmesteder at det er grunn til å kalle den et senere verk som er tillagt Jona, slik enkelte kritikere har gjort. Den er det enkle og naturlige uttrykket for en mann som var fortrolig med Den hellige skrift og levde i Guds ord, og den passer helt til profetens stilling og sinnstilstand.

Jona begynner med å bekjenne at Herren har hørt ham da han ropte i nøden (v. 3). Så skildrer han i to strofer (v. 4–5 og 6–8) den nøden han var kommet i, og redningen fra en undergang som syntes uunngåelig. Til slutt lover han å takke for den redningen han har fått (v. 9–10).

V. 3. Fra dødsrikets dyp

> «[3]Han sa: Jeg kalte på Herren i min nød, og han svarte meg. Fra dødsrikets dyp ropte jeg, du hørte min røst.»

Første del minner om Sal 18,7 og 120,1, men Jona gjengir uttrykket selvstendig og sier skarpere enn salmene hvordan det sto til med ham. I andre halvvers blir nøden bestemt nærmere: «fra dødsrikets buk»[2].

Slik dødsriket i Jes 5,14 har et gap, har det her en buk. Dette sikter ikke til fiskens buk, som Hieronymus mente. Det er et poetisk bilde på en dødsfare som det ikke synes å være noen vei ut av, på samme måte

[2] **«fra dødsrikets buk»** mibbeten sjeol, מִבֶּטֶן שְׁאוֹל

som dødens rep i Sal 18,5 f. og sjelen som blir ført opp fra dødsriket i Sal 30,4.

I siste ledd går ordene svært treffende over i en tiltale til Herren – «du hørte min røst» – og den blir enda sterkere ved at bindeordet «og» mangler.

V. 4–5. Kastet i havets dyp

> «[4]Du kastet meg i dypet, midt i havet. Strømmen omga meg, alle dine brenninger og bølger slo over meg.»
>
> «[5]Jeg sa: Jeg er støtt bort fra dine øyne. Men jeg vil igjen se opp til ditt hellige tempel.»

Med «og» knyttes så en nærmere skildring av dødsfaren til, men ordet uttrykker en sammenheng i tanken, ikke en rekkefølge i tid. Det er Herren som kastet ham i dypet, for sjøfolkene fullbyrdet bare den straffen Herren la på ham. Dypet blir bestemt som «havenes hjerte» – den dypeste avgrunn i havet –, og flertallsformen «havene» står med vilje for å uttrykke det grenseløse havet. Strømmen er havstrømmen, som i Sal 24,2. Havets strøm omga ham, og alle bølgene som Herren hadde pisket opp til storm, gikk over ham.

Andre halvvers er et minne fra Sal 42,8. Det Korah-sangeren hadde opplevd åndelig – at den ene bølgen av nød etter den andre slo over ham –, det hadde profeten opplevd bokstavelig. Jona «sier ikke: Havets bølger og brenninger gikk over meg, men: *dine* bølger og *dine* brenninger. For han kjente i sin samvittighet at havet med sine bølger og brenninger var Guds tjener og hans vredes redskap til å straffe synden» (Luther).

V. 5 gir svaret på v. 4: Da du kastet meg i dypet, sa jeg – det vil si: tenkte jeg i mitt hjerte – at jeg var støtt bort fra dine øyne, ut av din omsorg og ditt vern. Ordene er formet etter Sal 31,23.

Andre halvvers står som en kraftig motsetning: «M*en* jeg vil igjen se opp til ditt hellige tempel.» Tanken på at alt er ute med ham, blir møtt av troens visshet om at han ennå skal få se mot Herrens hellige tempel – at han igjen skal få komme fram for Herrens ansikt og tilbe ham i hans tempel. Denne vissheten minner om Sal 5,8.

Neste strofe utfolder tanken videre med helt nye vendinger: Ved Herrens nåde er han igjen blitt underfullt reddet ut av dødens porter og ført tilbake til lyset.

V. 6–8. Ned til fjellenes grunn

«[6]Vannene omsluttet meg like til sjelen. Dypet omga meg, tang innhyllet mitt hode.»

«[7]Til fjellenes grunn sank jeg ned, jordens bommer lukket seg etter meg for evig. Men, Herre min Gud, du førte mitt liv opp av graven.»

«[8]Da min sjel visnet i meg, kom jeg Herren i hu, og min bønn nådde opp til deg, til ditt hellige tempel.»

Strofen begynner som den forrige med å skildre dødsfaren, for å vise enda fullere hvor underfull redningen var, den som fylte profetens sinn. Første del av v. 6 minner om Sal 18,5 og 69,2: Ordene «vannene er kommet inn til sjelen» fra Sal 69,2 er bare forsterket med «omsluttet» etter Sal 18,5.

Havets vann omga ham og nådde like til sjelen, så det syntes å være ute med livet hans. Det bunnløse dypet omsluttet ham, og tang – sjøgresset som vokser på havbunnen – ble svøpt om hodet hans: Han var sunket helt til bunns.

Det sier v. 7 enda tydeligere: «Til fjellenes grunn sank jeg ned.» Fjellenes grunn er røttene deres, som ligger dypt i jorden og når helt ned til havets grunnvoller (jf. Sal 18,16). Da han sank i dypet, lukket jorden bommene sine bak ham.

Bildet av jordens bommer møter vi bare her, men det har sin parallell i Job 38,10, der havet har bom og dører. Havets bommer er veggene rundt havets basseng, som setter det en grense det ikke kan gå over. Jordens bommer må da være de skrankene som hindrer landet i å bre seg ut over havet, og det er bølgenes og vannmassenes tyngde og kraft.

Denne tyngden, som presset på Jona da han var sunket til bunns, stengte veien tilbake til land for ham, slik bommene for en husdør stenger inngangen. Fra denne graven førte Herren hans liv opp. De gamle oversetterne gjenga ordet *sjachat* (שָׁחַת) med «fordervelse», og det passer i Job 17,14. Her peker likheten med Sal 30,4 heller på «grav», slik også i Sal 30,10, der ordet står for det samme som «graven» og «dødsriket» i Sal 30,4.

V. 8 er formet etter Sal 142,4 eller 143,4, bare med «sjel» i stedet for «ånd». For Jona taler ikke om at ånden blir svak og matt, men om at livet synker ned i dødens natt og mørke når han drukner. Da sjelen hans var i ferd med å synke ned i dødens natt, kom han Herren i hu i

bønn, og bønnen nådde fram til Gud i hans hellige tempel, der Herren troner som sitt folks Gud og konge (Sal 18,7; 88,3).

Men når bønnen kommer fram til Gud, da hjelper han og frelser. Det vekker tillit til Herren og driver til lovsang og takk, og disse tankene fyller den siste strofen, som avslutter takksalmen slik det passer seg.

V. 9–10. Frelsen hører Herren til

> «[9]De som dyrker tomme avguder, de forlater sin miskunnhet.»
>
> «[10]Men jeg vil ofre til deg med takksigelsens røst. Det jeg har lovt, vil jeg holde. Frelsen hører Herren til.»

For å si med ettertrykk at frelse og redning bare er å vente fra Herren, den levende Gud, peker Jona på avgudsdyrkerne, som går glipp av sin miskunnhet. «De som dyrker tomme avguder» er et minne fra Sal 31,7. De tomme avgudene er alt det mennesket gjør til avgud eller setter sin lit til; i 5 Mos 32,21 står ordet om falske guder.

«Sin miskunnhet»[3] er verken deres egen fromhet eller bare den nåden de kunne ha fått. Det er Gud selv, han som styrer i ren nåde (jf. 1 Mos 24,27), og som kunne ha blitt nåde også for avgudsdyrkerne.

Jona derimot vil, som alle rettferdige, ofre til Herren «med takksigelsens røst» – han vil bære fram sine offer med en oppriktig takkebønn (jf. Sal 42,5) og holde det løftet han ga i nøden (jf. Sal 50,14.23). Disse ordene bygger på håpet om at han skal bli reddet, og håpet hviler på at «frelsen hører Herren til»: Den står i hans makt, så bare han kan gi frelse.

V. 11. Opp på det tørre land

> «[11]Da talte Herren til fisken, og den spydde Jona opp på det tørre land.»

Hvordan Gud talte eller befalte, kan vi slutte oss til av det som fulgte: Fisken spydde Jona opp. Kyrillos av Aleksandria forklarer det riktig: Fisken ble igjen drevet av en guddommelig og skjult kraft fra Gud og satt i bevegelse til det som var hans vilje. Landet der Jona ble spydd opp, var selvsagt kysten av Israels land, trolig i nærheten av Jaffa. Ifølge v. 1 skjedde det på den tredje dagen etter at fisken hadde slukt ham.

[3] **«Sin miskunnhet»** chasdam, חַסְדָּם

Kapittel 3. Jonas forkynnelse i Ninive

Da Jona var blitt straffet for sin ulydighet og ved Guds barmhjertighet underfullt reddet fra døden, adlød han Herrens nye befaling. Han forkynte for Ninive at byen skulle ødelegges innen førti dager på grunn av sine synder (v. 1–4). Men ninivittene trodde på Gud og gjorde bot i sekk og aske for å avverge den undergangen som truet dem (v. 5–9), og Herren sparte byen (v. 10).

V. 1–4. Jona går til Ninive

> «[1]Og Herrens ord kom til Jona for andre gang, og det lød så:»
>
> «[2]Stå opp, gå til Ninive, den store byen, og rop ut i den det budskapet jeg taler til deg.»
>
> «[3]Og Jona sto opp og gikk til Ninive, som Herren hadde sagt. Ninive var en stor by for Gud, tre dagsreiser lang.»
>
> «[4]Jona gikk en dagsreise inn i byen og ropte: Om førti dager skal Ninive bli ødelagt.»

(Keil: «Jona begynte å gå inn i byen en dagsreise, og han ropte …»)

Herrens ord kom for andre gang til Jona: Han skulle gå til Ninive og rope ut for byen det Herren ville si ham. «Budskapet» er det som skal ropes ut, forkynnelsen; Septuaginta har *kērygma*. Nå adlød Jona Herrens ord. Ninive var «en stor by for Gud», det vil si at Gud regnet den for en stor by. Dette peker fram mot grunnen til at han sparte den (jf. 4,11) – så sant innbyggerne hørte på Guds ord.

Byens størrelse var «tre dagsreiser». De fleste forstår det om omkretsen, som en bys størrelse gjerne måles etter. Men v. 4 sier at Jona begynte å gå en dagsreise inn i byen, og det kan se ut til å stride mot

dette. Enkelte kritikere har derfor ment at det gjelder byens lengde, og regnet ut at Jona i så fall ikke kunne ha begynt å forkynne før han var kommet til den andre enden av byen. Hensikten deres er å vise at fortellingen er urimelig.

Men regnestykket bygger på den helt vilkårlige antakelsen at Jona gikk tvers gjennom byen i rett linje. Det er ikke sannsynlig i seg selv, og det står heller ikke i ordene «gå inn i byen», for de sier ikke noe om hvilken vei han tok der inne.

I en by med 150 stadier i tverrmål og 480 i omkrets kunne en lett gå en hel dag fra gate til gate uten å nå den andre enden. Og det måtte Jona gjøre for å finne et høvelig sted å forkynne, for vi har ingen grunn til å anta at det lå akkurat midt i byen eller ved enden av gaten fra porten.

Han gikk, som Teodoret sier, «ikke rett gjennom byen, men omkring på torg og i gater». Da sier ikke dagsreisen noe om byens tverrmål eller lengde, og innvendingen mot den vanlige oppfatningen – at de tre dagsreisene gjelder omkretsen – faller bort.

Dessuten står det ikke at Jona gikk en dagsreise inn i byen, men at han *begynte* å gå dagsreisen inn i byen og ropte. Det betyr ikke at han først forkynte når en hel dagsreise var gått, om kvelden, men bare at han var begynt på dagsreisen i byen da han fant et passende sted og en høvelig anledning til å rope ut budskapet.

Hvor langt han var kommet, lar teksten stå åpent. Det eneste den sier klart, er at han ikke forkynte straks han kom inn i byen, men først da han var kommet et stykke inn.

Dette stemmer godt med det vi vet om Ninives størrelse på den tiden. Den store byen Ninive i videste forstand hadde ifølge historikeren Marcus von Niebuhr en omkrets på «nesten nitti engelske mil, de mindre buktningene ikke medregnet, og det er nettopp tre dagsreiser for en god fotgjenger på en lang reise».

Niebuhr mener at kongeborgen den gang trolig lå i Nimrud (Kalah). Jona gikk neppe gjennom ørkenen, men fulgte karavaneveien. Slik kom han inn i byområdet ved selve Ninive og forkynte på veien mot Kalah, og forkynnelsen nådde fram til kongen (v. 6).

Avstanden mellom Ninive og Kalah er i rett linje omkring 18½ engelske mil. Veien gikk neppe helt rett, og Jona måtte først gjennom

Ninive og kanskje inn i Kalah, så han kan godt ha gått rundt tjue engelske mil – en kort dagsreise – før han forkynte.

Teksten gjengir bare hovedinnholdet i forkynnelsen: trusselen om at Ninive skulle ødelegges. Det var det viktigste for bokens formål, og Jona må selvsagt ha begrunnet den ved å refse byens synder og laster. Trusselen lød: «Om førti dager skal Ninive bli ødelagt.» Ordet som er brukt, betyr egentlig «omstyrtet», ødelagt fra grunnen av, og det samme ordet brukes om Sodomas og Gomorras undergang.

Fristen er satt til førti dager, det tallet som helt fra vannflommen av var målet for hvor lenge Gud venter før han lar sin straff komme.[1]

V. 5–10. Ninive gjør bot

> «[5]Da trodde folket i Ninive på Gud. De ropte ut en faste og kledde seg i sekk, både store og små.»
>
> «[6]Da saken kom Ninives konge for øre, sto han opp fra sin trone og la kappen av seg. Og han svøpte seg i sekk og satte seg i støvet.»
>
> «[7]Han lot rope ut i Ninive: Etter påbud av kongen og hans stormenn, skal verken mennesker eller dyr, storfe eller småfe, spise noen ting! De skal ikke smake mat og ikke drikke vann.»
>
> «[8]Men de skal svøpe seg i sekk, både mennesker og dyr. De skal rope til Gud av all makt, og vende om, hver fra sin onde vei og fra den urett som henger ved deres hender.»
>
> «[9]Hvem vet? Gud kunne da vende om og angre det. Han kunne vende om fra sin brennende vrede, så vi ikke går til grunne.»

Ninivittene trodde på Gud: De hørte på forkynnelsen fra profeten Gud hadde sendt dem, og ydmyket seg for Gud i anger. De ropte ut en faste og kledde seg i sekk, botsdrakten (se Joel 1,13 f.; 1 Kong 21,27), «både store og små», det vil si gamle og unge, alle uten unntak.

Også kongen steg ned fra tronen da saken kom ham for øre – da han fikk høre at Jona var kommet med sitt truende varsel. Han la av seg kongekappen, svøpte seg i sekk og satte seg i asken som tegn på den dypeste sorg (jf. Job 2,8).

Ved et kongelig påbud lot han så rope ut en allmenn faste for mennesker og dyr. Påbudet ble gitt i kongens og stormennenes navn; ordet

[1] Septuaginta har «tre dager», trolig ut fra en vilkårlig utregning og ikke bare ved en tidlig skrivefeil. De andre greske oversetterne og den syriske oversettelsen har førti.

for påbud (*ta'am*) er et fast uttrykk for de assyriske og babylonske kongenes forordninger (jf. Dan 3,10.29). Mennesker og dyr – det vil si storfe og småfe – skulle ikke smake noe, ikke beite og ikke drikke vann. De skulle svøpe seg i sørgeklær og rope til Gud av all makt, og hver og en skulle vende om fra sin onde vei.

«Hvem vet?» Kanskje ville Gud da vende om og angre (som i Joel 2,14) og vende seg bort fra sin brennende vrede (jf. 2 Mos 32,12), så de ikke gikk til grunne. Også v. 9 hører med til kongens påbud.

Det er lett å forstå at Jonas forkynnelse gjorde så mektig inntrykk at hele byen gjorde bot i sekk og aske. Vi må huske hvor lett østerlandske folk blir grepet i sinnet, hvor dyp ærefrykt for et høyeste vesen alle Asias hedenske religioner har felles, og hvor høyt assyrerne helt fra de eldste tider aktet spådomskunst og orakler.

Til dette kom at en fremmed sto fram og avslørte den store kongebyens ugudelige ferd. Han hadde ingen tenkelig egen interesse av det, og med den mest fryktløse frimodighet varslet han at byen skulle gå under innen svært kort tid – med den vissheten som kjennetegner profetene Gud sender. Det måtte gjøre et sterkt inntrykk på folket, og inntrykket ble enda sterkere hvis ryktet om de underfulle gjerningene til Israels profeter hadde nådd fram til Ninive.

Like lite overraskende er det at sorgskikkene i Ninive for det meste ligner israelittenes botsskikker. Slike ytre tegn er stort sett felles menneskelige uttrykk for dyp sorg i hjertet, og de finnes i samme eller lignende form hos alle oldtidens folk.

Esekiel skildrer sorgen hos fyrstene i Tyrus nesten på samme måte som Ninive-kongens sorg her, bare med den forskjellen at de kler seg i redsel i stedet for sekk (Esek 26,16). Sekkedrakten av hår går helt tilbake til patriarkenes tid (jf. 1 Mos 37,34; Job 16,15).

Selv det ene trekket som er særegent for Ninive – at også buskapen skulle ta del i sorgen – vitner Herodot om som en asiatisk skikk.[2]

Skikken sprang ut av tanken om et livsfellesskap mellom mennesket og de større husdyrene – storfe, sauer og geiter –, som er hans levende eiendom, og det er bare dem det er tale om her.

[2]Herodot forteller at perserne klippet håret av hestene sine i sorg over hærføreren Masistios, som falt i slaget ved Plataiai. De ytre tegnene på botssorg er hos alle folk de samme som sorgen over de døde.

Hensikten var verken å drive menneskene til hetere tårer ved dyrenes brøl og klage eller å la dem se sin egen store skyld som i et speil gjennom de uskyldige dyrenes lidelser. Skikken ga uttrykk for denne tanken: På samme måte som dyrene som lever sammen med mennesket, blir dratt inn i fellesskap med hans synd, kunne også deres lidelser hjelpe til å stille Guds vrede.

Denne tanken var nok ikke fri for overtro, men under den lå en dyp sannhet: Den umælende skapningen er lagt under forgjengelighet på grunn av menneskets synd, og sukker sammen med ham etter å bli frigjort fra trelldommen under forgjengeligheten (Rom 8,19 ff.).

Derfor kan vi ikke la ordene «rope til Gud av all makt» gjelde bare menneskene, slik mange utleggere har gjort mot sammenhengen. Også her er «mennesker og dyr» subjekt, for tanken at også dyrene roper til Gud i nød, har sin hjemmel i Skriften (Joel 1,20).

V. 10. Gud sparer byen

> «[10]Da nå Gud så det de gjorde, at de vendte om fra sin onde vei, da angret han det onde han hadde sagt at han ville gjøre mot dem. Og han gjorde det ikke.»

Men hvor dyp Ninives botssorg enn var, og hvor oppriktig folket angret da de gjorde som kongen bød, var omvendelsen ikke varig og fikk ingen varig virkning. Den var heller ikke en gjennomgripende omvendelse til Gud. Den var bare en mektig tilskyndelse til omvendelse: en oppvåkning fra den sorgløse tryggheten i et liv i synd og et forsøk på å forlate den onde veien – et forsøk som ikke varte lenge.

Dette lar seg uten vanskelighet forene med v. 10: Gud så hva de gjorde, at de vendte om fra sin onde vei, og han angret det onde han hadde sagt han ville gjøre mot dem, og gjorde det ikke (jf. 2 Mos 32,14).

Selv om angeren ikke varte, viste den i alle fall at hedningene var mottakelige for Guds ord og villige til å vende om fra sine onde og ugudelige veier, så Gud etter sin barmhjertighet kunne la dem få del i sin nåde.

Slik handler Gud alltid. Han tilgir ikke bare den omvendte, som legger av synden og vandrer i et nytt liv; han forbarmer seg også over den angrende, som bekjenner og sørger over sin synd og vil bedre seg.

Herren lot heller ikke Jona forkynne bot for Ninive for at denne hovedstaden i hedningeverdenen straks skulle omvendes til tro på den levende Gud og innbyggerne tas opp i den nådepakten han hadde

sluttet med Israel. Han ville bare gi sitt folk Israel et håndgripelig bevis på at han også var hedningenes Gud og kunne berede seg et eiendomsfolk også blant dem.

At ninivittene var villige til å høre på Guds ord og angre, viste dessuten at de på den tiden ennå ikke var modne for utryddelsens dom, enda de var sunket dypt i avgudsdyrkelse og laster. I sin langmodighet utsatte Gud derfor straffen.

Først da denne store hedenske byen hadde vokst fram til en gudfiendtlig verdensmakt som ville legge alle folk under seg og gjøre seg til herre over jorden, hadde den fylt sitt syndemål. Da var den moden for den undergangen profeten Nahum varslet, og som mederkongen Kyaxares fullbyrdet sammen med Nabopolassar av Babylon.

Kapittel 4. Jonas misnøye og Guds tilrettevisning

V. 1–6. Jonas harme

«[1]Men dette syntes Jona meget ille om, og han ble harm.»

«[2]Han ba til Herren og sa: Å Herre! Var det ikke det jeg sa da jeg ennå var i mitt hjemland! Derfor flyktet jeg til Tarsis så fort jeg kunne. For jeg visste at du er en nådig og barmhjertig Gud, langmodig og rik på miskunn, så du angrer det onde.»

«[3]Så ta nå, Herre, mitt liv! For jeg vil heller dø enn leve.»

«[4]Men Herren sa: Er det med rette du er så harm?»

Jona ble forbitret over at Ninive ble spart, og ba i sin misnøye Herren ta livet hans, siden det han hadde forkynt, ikke var gått i oppfyllelse (v. 1–3). Det hebraiske uttrykket sier mer enn at han mislikte det: Det var vondt for ham, det ergret og opprørte ham, og den store ergrelsen vokste til harme.

At den varslede undergangen ikke kom, vakte misnøye og vrede i ham, og han prøvde å trette med Gud ved å be til Herren.[1]

«Å Herre! Var det ikke det jeg sa» – det vil si: sa jeg ikke til meg selv – «da jeg ennå var i mitt hjemland?» Hva han da sa eller tenkte, sier han ikke, men det går fram av det som følger: at Herren ikke ville ødelegge Ninive hvis innbyggerne angret.

«Derfor flyktet jeg til Tarsis så fort jeg kunne», det vil si: Ved å flykte til Tarsis ville jeg komme i forkjøpet av det som nå er skjedd, at du

[1]Calvin sier om dette: «Han ba i opprør, som om han ville irettesette Gud. Det var likevel fromhet i den så langt at han rettet sine klager til Gud, og selv om han ikke holdt seg innenfor rette grenser, var han villig til å bøye seg under Gud. Derfor heter det at han ba.»

ikke oppfyller ditt ord om Ninive. «For jeg visste at du er en nådig og barmhjertig Gud …» (jf. 2 Mos 34,6 og 32,14, som i Joel 2,13).

Bønnen «ta nå mitt liv» minner om Elias bønn i 1 Kong 19,4, men begrunnelsen er en annen. Elia legger til: «For jeg er ikke bedre enn fedrene mine», Jona: «For jeg vil heller dø enn leve.» Denne forskjellen må vi merke oss, for den viser hvor ulikt det sto til i sinnet hos de to profetene.

Elia ønsket seg døden i en indre kamp fordi han ikke så den frukten han hadde ventet av sin nidkjærhet for Herren Sebaot; han var åndelig fortvilet fordi arbeidet hans syntes å ha vært forgjeves. Jona ville ikke leve lenger fordi Gud ikke hadde fullbyrdet sin trussel mot Ninive. Hans livslede kom ikke som Elias av en stormende nidkjærhet for Guds ære og Guds rike, men av ergrelse over at profetien hans ikke ble oppfylt.

Ergrelsen kom likevel ikke av såret verdighet eller av frykt for at folk skulle holde ham for en løgner og skravlebøtte, slik flere kirkefedre og Calvin mente. Han var heller ikke harm, som Calvin også antar, fordi han så sitt embete i sammenheng med Guds ære og ikke ville at Guds navn skulle bli til spott blant hedningene. Nei, som Luther sier, «han var fiendtlig innstilt mot byen Ninive og hadde ennå et jødisk og kjødelig syn på Gud» (se merknaden til 1,3).

Som grunn for at dette var Jonas syn, viser Luther til at Gud refser hans misnøye og harme med ordene: «Skulle da ikke jeg ha medynk med Ninive?» (v. 11). «Dermed sier han at Jona mislikte at Gud hadde spart byen, og var harm fordi han ikke hadde ødelagt den slik Jona hadde forkynt og gjerne ville ha sett.» Hadde det vært såret forfengelighet eller en uforstandig nidkjærhet for Guds ære, ville Gud ha refset den med andre ord enn dem vi finner i v. 4, der Herren spør profeten: «Er det med rette du er så harm?»

V. 5. Hytta øst for byen

> «[5]Jona var gått ut av byen, og hadde satt seg østafor den. Der hadde han laget seg en løvhytte og satt i skyggen under den for å se hvordan det gikk med byen.»

(Keil: «Så gikk Jona ut av byen og satte seg østafor den …»)

Så gikk Jona ut av Ninive og satte seg øst for byen, der fjellene grenset den av og han kunne se ut over den. Der laget han seg en hytte og satt i skyggen under den for å se hvordan det ville gå med byen.

Mange utleggere ser verset som en opplysning føyd til i ettertid og gjengir verbene som førfortid: «Jona var gått ut av byen» (slik også NB). Det er grammatisk mulig, men kan ikke vises å være nødvendig og er tvert imot svært lite sannsynlig.

Hvis Jona hadde forlatt Ninive før de førti dagene var gått, for å vente på at profetien skulle bli oppfylt, kunne han ikke ha blitt harm over at den ikke ble oppfylt før tiden var ute, og Gud kunne heller ikke ha refset ham for harmen før da. Guds tilrettevisning i v. 6–11 kan ikke ha skjedd før de førti dagene var omme. Men den henger så nøye sammen med at Jona gikk ut og slo seg ned øst for byen for å vente på den endelige avgjørelsen (v. 5), at vi umulig kan skille dem fra hverandre.

V. 1 knytter seg til slutten av kap. 3: «og han gjorde det ikke». Det viser at Jona først ble ergerlig og harm da Gud hadde latt være å fullbyrde sin trussel mot Ninive, og at det var da han øste ut sin misnøye i en bebreidende bønn. Ingenting tvinger oss altså til å anta at Jona forlot Ninive før den førtiende dagen.

Jona trengte ikke frykte for å gå til grunne sammen med byen. Hadde han tro – og det kan vi ikke frakjenne ham –, kunne han stole på at Gud ikke ville la sin egen tjener omkomme med de ugudelige, men vise ham ut av byen når tiden var inne. Men de førti dagene gikk uten at noe tydet på at byen snart skulle falle, og Gud refset ham for harmen med spørsmålet: «Er det med rette du er så harm?» Nettopp dette svaret fikk ham til å forlate byen og vente utenfor for å se hva som ville skje med den.

For svaret lot det fortsatt stå åpent at dommen kunne bryte løs over byen. Jona tolket det etter sitt eget ønske – at dommen bare var utsatt, ikke opphevet – og bestemte seg derfor for å vente i en hytte utenfor byen og se hvordan det hele endte. (*Calvin sier: «Selv om førti dager var gått, sto Jona som naglet til stedet, for han kunne ennå ikke tro at det han etter Guds befaling hadde forkynt, ikke skulle skje. Han mente at selv om Guds straff var utsatt, kunne forkynnelsen hans ikke ha vært forgjeves; byen måtte gå under.»*)

Men håpet hans slo feil, og helt mot hans hensikt ble oppholdet der en anledning til å fullføre tilrettevisningen.

V. 6. Kikajontreet

> «[6]Da lot Herren Gud et kikajontre vokse opp over Jona for å skygge over hodet hans, så han kunne bli fri fra sitt mismot. Og Jona hadde stor glede av kikajontreet.»

Herren Gud lot en *qiqajon* (קִיקָיוֹן, «plante») vokse opp over Jona for å gi skygge over hodet hans og «fri ham fra hans onde». Luther gjengir det etter Septuaginta med «gresskar», men beskriver det i sin Jona-kommentar som en vill vinranke.

Ifølge Hieronymus er det busken som på syrisk heter *elkeroa*. Den er svært vanlig i Israels land og vokser særlig på sandjord. Den har brede blader som gir god skygge, og skyter i løpet av få dager høyt i været. (*Hieronymus beskriver den slik: «En busk med brede blader som vinløv, som gir svært tett skygge og bærer seg selv på stammen. Plantes den i dyrket jord, vokser den raskt opp til et tre, og i løpet av få dager ser du et lite tre der du før bare så en urt.»*)

Elkeroa er ricinusplanten, *palma Christi*. Også den reisende Carsten Niebuhr så den i Basra og beskriver den på samme måte. Ifølge Kimchi og talmudlærerne er det egypternes kiki, som det ble utvunnet olje av, og Plinius nevner hvor raskt den vokser.

Gud lot denne busken vokse opp med underfull fart, så høyt at den skygget over Jonas hode, for å fri ham «fra hans onde». Det betyr ikke solheten han led under i hytta han i hast hadde satt opp av kvister, men misnøyen og ergrelsen, det onde han led under ifølge v. 3.

Det er verdt å merke seg hvordan gudsnavnene skifter i v. 6–9. I v. 6 er det *Jehova Elohim*, «Herren Gud», som skaper det underfulle treet for å gi Jona skygge. Dette sammensatte navnet, som ellers sjelden står utenom 1 Mos 2–3, er valgt for å danne overgangen fra «Herren» (Jehova) i v. 4 til «Gud» (Elohim) i v. 7–8.

Herren hadde svart profeten på hans misfornøyde klage (v. 4). Nå lar han som Elohim – den guddommelige skaperkraft – det underfulle treet vokse opp for å lege Jona for hans ergrelse. Til samme formål lar *ha-Elohim*, den personlige Gud, ormen komme som stikker treet så det visner (v. 7), og til det samme tjener østavinden som Elohim, Gud som råder over naturen, sender (v. 8). Alt skal føre til at profeten, som knurret mot Gud, blir tilrettevist. Gudsnavnene er altså brukt med omtanke.

Jona gledet seg stort over den underfulle busken som ga ham ly, trolig fordi han så den som et tegn på Guds godhet og på at Gud god-

kjente at han ventet på Ninives undergang. Men gleden skulle ikke vare lenge.

V. 7–11. Ormen, østavinden og Guds spørsmål

> «[7]Men dagen etter, da morgenen brøt fram, lot Gud det komme en orm, som stakk kikajontreet så det visnet.»
>
> «[8]Og da solen sto opp, sendte Gud en het østavind. Og solen stakk Jona i hodet så han var helt forkommen. Da ønsket han seg døden, og sa: Jeg vil heller dø enn leve!»
>
> «[9]Men Gud sa til Jona: Er det med rette du er så harm for kikajontreets skyld? Han svarte: Ja, med rette, jeg er så harm at jeg kunne dø.»
>
> «[10]Da sa Herren: Du har medynk med kikajontreet, som du ikke har hatt noe strev med og ikke har fått til å vokse - det ble til på en natt og ødelagt på en natt.»
>
> «[11]Skulle da ikke jeg ha medynk med Ninive, den store byen, hvor det er mer enn tolv ganger ti tusen mennesker som ikke vet forskjell på høyre og venstre - og dertil en mengde dyr!»

Da morgenen grydde dagen etter, lot Gud en orm komme som stakk det underfulle treet så det visnet. Og da solen sto opp, sendte han også en lummer og trykkende østavind, og solen stakk Jona i hodet så han ble helt forkommen. Da ønsket han seg døden, siden døden var bedre for ham enn livet (jf. v. 3); uttrykket er det samme som i 1 Kong 19,4.

Men Gud svarte som i v. 4 med spørsmålet om han var harm med rette. Her står «Gud» (Elohim) i stedet for «Herren» (v. 4), og først etterpå lar fortellingen Herren selv tale. Det gir et vink: På samme måte som Jonas dødsønske bare var et uttrykk for det han følte i sitt sinn, var Guds formanende ord her bare en guddommelig røst i hans indre som satte seg opp mot hans knurr. Først da han holdt fast ved sin uvilje også etter denne indre formaningen, viste Herren ham hvor galt hans knurr var. Når Herren taler, er det en åpenbaring av Guds vilje ved overnaturlig inngivelse.

Herren viser Jona hvilken selvmotsigelse han er falt i: Han har medynk med det underfulle treet som visnet, og knurrer samtidig fordi Gud har hatt medynk med Ninive og spart byen for de mange tusen levende vesenenes skyld, og mange av dem vet ikke engang forskjell på rett og galt. «Du har medynk med kikajontreet, som du ikke

har hatt noe strev med og ikke har fått til å vokse; det ble til på en natt» – egentlig «en natts barn» – «og ødelagt på en natt, og jeg skulle ikke ha medynk med Ninive?» At dette er et spørsmål, viser bare tonefallet.

Har Jona medynk med en liten busk som visner – en busk han verken har plantet, stelt eller fått til å vokse –, skulle da ikke Gud med langt større rett ha medynk med de skapningene han selv har skapt og hittil holdt oppe, og spare den store byen Ninive? Der bor det mer enn 120 000 som ikke vet forskjell på høyre og venstre, og dertil en mengde dyr.

Ikke å kunne skille mellom høyre og venstre hånd kjennetegner det lille barnet. Uttrykket må likevel ikke begrenses til de aller første leveårene, men strekkes til sjuårsalderen, da barn først lærer å skille sikkert mellom høyre og venstre. Slutten av det sjuende året var et vanlig aldersskille, og hebreerne, som la så stor vekt på tallet sju, har sikkert regnet slik.

Hundre og tjue tusen barn under sju år svarer til en befolkning på rundt seks hundre tusen, siden barn i den alderen utgjør omkring en femtedel av folketallet, og det er ingen grunn til å tro at forholdet var vesentlig annerledes i Østen. Et slikt folketall passer godt til byens størrelse.

Barn som ikke kan skille mellom høyre og venstre, kan heller ikke skille mellom godt og ondt, og de står ennå ikke til ansvar. Når Gud viser til alle de umyndige barna, gir det en ny grunn til å spare byen: Gud ville ha måttet ødelegge så mange tusen uskyldige sammen med de skyldige.

Dessuten fantes det «en mengde dyr» i byen. «Okser er i alle fall mer verdt enn busker. Hvis Jona hadde rett til å sørge over én visnet busk, ville det sannelig være hardere og mer grusomt om så mange uskyldige dyr skulle gå til grunne» (Calvin). «Hva skulle Jona si til dette? Han måtte tie, slått som av sin egen dom» (Luther).

Historien slutter derfor med disse ordene fra Gud, som Jona ikke kunne svare på. Bokens mål var nådd: å gi israelittene innsikt i hva Herrens barmhjertighet egentlig er – at den omfatter alle folk med den samme kjærlighet. Men la oss ta vare på profeten Jonas tegn og holde fast ved bekjennelsen til ham som kunne si om seg selv: «Se, her er mer enn Jona!» (Matt 12,41)

Om Carl Friedrich Keil

1807–1888

Carl Friedrich Keil (1807–1888) ble født i Oelsnitz i Sachsen. Han studerte teologi i Dorpat (Tartu) og i Berlin, der han ble elev av Ernst Wilhelm Hengstenberg. Fra 1833 var han i 25 år professor ved det lutherske teologiske fakultetet i Dorpat. I 1858 flyttet han tilbake til Tyskland, og resten av livet brukte han til å skrive.

Keil var en av de mest grundige bibelforklarerne i den lutherske kirke på 1800-tallet. Han holdt fast ved at Det gamle testamente er Guds ord og forteller virkelig historie, og han forsvarte det mot tidens bibelkritikk. Caspari regnet ham blant dem som førte arbeidet videre etter Hengstenberg.

Hovedverket er den store kommentaren til Det gamle testamente som han skrev sammen med Franz Delitzsch (fra 1861). Keil skrev selv om Mosebøkene, de historiske bøkene, Jeremia, Esekiel, Daniel og de tolv små profetene. Kommentaren ble oversatt til engelsk og brukes fortsatt.

Oversettelsene på Gamle stier bygger på den engelske utgaven (Edinburgh 1864–1878) og er forkortet: Keils forklaring av teksten står, men grammatiske drøftinger, ordlister og det meste av oppgjøret med bibelkritikerne er kortet inn.

Ordforklaringer

Jehova – Jehova er en gjengivelse av Guds eget navn i Det gamle testamente, som på hebraisk skrives med de fire konsonantene JHVH (יהוה). Navnet betyr «Han som er», slik Gud selv forklarte det for Moses: «Jeg er den jeg er» (2 Mos 3,14). Navnet sier ikke bare at Gud er til, men også hvem han er for sitt folk: den uforanderlige, som er trofast mot sine løfter. Det vanlige ordet for Gud, Elohim (אֱלֹהִים), peker på ham som Skaperen og den Allmektige, og patriarkene kjente ham som El Sjaddai, den Allmektige. Men under paktsnavnet Jehova ble han kjent da han oppfylte løftene og førte Israel ut av Egypt (2 Mos 6,2–3). Dette navnet klinger også med i ordene om «han som er og som var og som kommer» (Åp 1,4; 1,8). Av ærefrykt sluttet jødene å uttale gudsnavnet og leste i stedet Adonai, «Herre». Derfor gjengir norske bibler JHVH med «Herren». Formen «Jehova» er en blanding av konsonantene i JHVH og vokaltegnene fra Adonai. Vokalene i Adonai er a–o–a (i-en til slutt er konsonanten j, ikke en vokal). Vokaltegnene ble satt under bokstavene JHVH for å minne leseren om å si Adonai. Den første vokalen i Adonai er en svært kort a, fordi den står under en strupelyd (alef). Under J, som ikke er en strupelyd, blir den samme halvvokalen til en enda kortere e: J-e-H-o-V-a-H. Senere ble dette lest rett fram som ett ord, og siden den siste H-en er stum, ble det «Jehovah», på norsk «Jehova».